

Орлова О.А. Андрагогічні засади оновлення підготовки вчителів у системі післядипломної освіти // Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії : зб. матеріалів конференції. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 223-226.

УДК 37.018.46 + 37.015.311

О. А. ОРЛОВА,
викладач кафедри методики навчання гуманітарних дисциплін
(Житомирський ОППО)

АНДРАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОНОВЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано необхідність використання андрагогічного підходу у системі освіти дорослих. Окреслено шляхи становлення та розвитку андрагогіки як самостійної наук. Визначено сутність андрагогіки як науки про навчання й освіти дорослих. Виділено ключові позиції використання андрагогічного підходу у ході організації навчального процесу підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Раскрывается необходимость применения андрагогического подхода в системе образования взрослых. Очерчены пути становления и развития андрагогики как самостоятельной науки. Дано определение андрагогики, как науки об обучении и образования взрослых. Выделены ключевые позиции применения андрагогического подхода в ходе организации учебного процесса подготовки учителей в системе последипломного педагогического образования.

The article explains the need andragogical approach in the education of adults. The ways of formation and development andragohiky as an independent science. Essence andragohiky as the science of learning and adult education. The key position of andragogical approach during the educational process of training teachers in the system of postgraduate teacher education.

В умовах суспільства, що стрімко змінюється, стає нагальною потреба в підготовці вчителя, формуванні його особистісних характеристик, що забезпечується системою післядипломної педагогічної освіти.

Питання підвищення кваліфікації педагогів розглядали В. І. Бондар, М. Ю. Красовицький, А. І. Кузьмінський, Ю. М. Кулюткін, М. В. Кухарева, В. І. Маслов, В. Г. Онушкін, О. П. Тонконога, П. В. Худоминський, Т. І. Шамова. Однак, на сучасному етапі розбудови системи професійної освіти існуюча практика навчання дорослих у системі післядипломної педагогічної освіти не забезпечує соціально-економічної стабільності та перспектив розвитку суспільства в цілому й особистості фахівця зокрема. Останнє зумовлює потребу пошуку нових підходів до організації навчання в системі післядипломної педагогічної освіти, а також їх теоретичного осмислення та обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, показав, що особливо вагомими в розв'язанні завдань удосконалення післядипломної освіти педагогів є праці з андрагогіки – галузі педагогічної науки, що розкриває теоретичні і практичні проблеми навчання, виховання й освіти дорослої людини протягом усього її життя [1, с. 453-467]. Наукове завдання представленої публікації полягає у розкритті ролі та потенціалу основних положень андрагогіки як науки про освіту дорослих у системі післядипломної педагогічної освіти.

Зазначена проблема є не новою. Думки про необхідність освіти людини не тільки у дитячому віці, але й протягом всього життя, висловлювалися з давніх часів: ідеї Сократа, Платона, Аристотеля, софістів відображають особливості й характер здобуття знань у різні періоди життя. Подібні напрацювання знаходимо у наукових працях Давнього Риму, у період гуманізму й Ренесансу. Зацікавленість питанням навчання дорослих можна відзначити й у XVII столітті у працях Я.А. Коменського. Концептуальна спадщина Я. А. Коменського дає підстави для оцінки його як засновника андрагогіки, хоча сам великий педагог цей термін не використовував [2].

Подальший розвиток андрагогіки як науки пов'язують з періодом кінця XVIII ст. – початку XIX ст.: у Великій Британії створено інститути механіки, коледжі робітників, заочні курси, інтернати, де надавалася можливість дорослим отримувати освіту. В інших країнах з'явилися освітні асоціації робітників, кореспондентські школи тощо. Цікавим є той факт, що навчання дорослих походить від руху робітників як економічного, політичного й освітнього фактора XIX ст. та перших десятиліть XX ст. Зусилля багатьох дослідників того часу були спрямовані на виявлення особливостей навчання дорослих і вивчення відмінностей їх навчання від навчання дітей. Андрагогічні ідеї у теорії навчання дорослих

з'являлися й в інших країнах, насамперед у Польщі та Росії [3].

Попередні роботи дали можливість мислителям XIX ст. увести в обіг термін "андрагогіка", утворений за аналогією до терміна "педагогіка" (від грецьк. *anag, andros* – доросла людина + *ago* – веду), для позначення особливого розділу педагогіки, в якому досліджуються проблеми навчання та освіти дорослих (уперше використаний німецьким вчителем О. Каппом у 1833 році) [2].

Однак лише з середини XX століття він набув широкого вжитку в науковій практиці для позначення самостійної галузі знань. С. Змійов відзначає, що у цей період у роботах югославських учених Д. Павичева, М. Огризовича та Б. Самоловчева, німецького вченого Ф. Пеггелера, швейцарського теоретика Г. Хансельмана, польських учених М. Семенські та Л. Турса обґрунтовувалася необхідність по-іншому, ніж у педагогіці, підходити до навчання й освіти дорослих [2, с. 90].

Початок формуванню теоретичних основ андрагогіки як самостійної науки було покладено в 70-80-і роки XX ст. у роботах видатного американського андрагога, теоретика і практика освіти дорослих М. Ноулза, англійця П. Джарвіса, американця Р. Сміта і групи англійських вчених з Ноттингемського університету, в яких визначалися деякі вихідні посилки андрагогічного підходу до навчання і пропонувалися андрагогічні моделі навчання [2, с. 91]. Андрагогічні дослідження на початку 80-х років активізували вчені Китаю, а з 90-х років XX ст. відповідні наукові розвідки активно проводяться науковцями США, Великої Британії, Угорщини, Польщі, Росії, Чехії, Фінляндії.

Уперше в російській періодиці термін "андрагогіка" було використано професором Київського університету М. Олесницьким 1885 року. Вчений уживав цей термін у контексті розвитку освіти в межах періодів розвитку людини: дитинство, молодість, зрілість і старший (старий) вік. Спираючись на оптимістичний підхід до людського розвитку, М. Олесницький вважав, що особистість може навчатися протягом життя. У той час як фізична сила зменшується з віком, енергія інтелекту у зрілому і старшому віці залишається активною [4].

У перші два десятиліття XX ст. вітчизняний розвиток освіти дорослих отримав своє осмислення в концепції позашкільної освіти, розробленій видатним російським вченим Є. Мединським (1885-1957). Виходячи з уявлення про позашкільну освіту як про складову неперервної освіти (у сучасному розумінні), Є. Мединський, як зазначає С. Змійов, пропонував назвати науку про "виховання людини" протягом всього її життя антропологією (від грецьк. *antropos* – людина + *ago* – веду), але не дав чіткого визначення її співвідношення з педагогікою або іншими науками про людину. Проте саме він порушив питання щодо розширення меж наук про освіту з метою дослідження процесів навчання людини, не обмежуючись шкільним віком [5, с. 89-100].

У Радянському Союзі домінуючою концепцією освіти дорослих була концепція педагогіки дорослих, що є частиною педагогіки як всебічної науки про освіту. Протягом довгого часу радянські автори відмовлялися схвалити концепцію андрагогіки внаслідок ідеологічних упереджень, оскільки концепція андрагогіки розвилася на ідеологічних засадах, що не визнавалися у радянській педагогіці. Проте ряд радянських учених виокремлював дисципліну, предметом вивчення якої було дослідження навчання та освіти дорослих. Наприклад, А. Даринський, вважав, що педагогіка дорослих є невід'ємною складовою педагогіки як інтегративної науки про освіту. А. Даринський визначав специфіку педагогіки дорослих, яка, насамперед, відображена в об'єкті освіти. Межі дослідження педагогіки дорослих, на думку А. Даринського, набагато ширші, ніж педагогіки взагалі [6;7].

Сьогодні, згідно з принципами андрагогіки, дорослій людині належить ведуча роль у процесі навчання. Оскільки дорослі у процесі свого навчання мають свої яскраво виражені специфічні особливості, які радикально відрізняють їх від недорослих. Виділимо передумови, які обґрунтовують наш вибір на користь андрагогіки як теоретичного підходу у контексті удосконалення навчального процесу у системі післядипломної педагогічної освіти:

- тому, хто навчається належить ведуча роль у процесі навчання (тому, він той, хто навчається, а не той кого навчають);
- дорослий, який навчається, прагне до самореалізації, самостійності, до самоуправління і визнає себе таким;
- дорослий, хто навчається, має життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід, який може бути використаний як важливий елемент навчання для самої людини, так і для його колег;
- доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми у досягненні конкретної цілі;
- дорослий, який навчається, розраховує на швидке використання отриманих в ході навчання умінь, навичок, знань, особистісних якостей;
- навчальна діяльність дорослого, що навчається, значною мірою де термінується часом, простором, професійними, соціальними факторами, які чи обмежують, чи спонукають до процесу навчання;
- процес навчання дорослої людини організований у вигляді спільної діяльності того хто навчається і навчає на всіх його етапах: діагностики, планування, створення умов, реалізації,

оцінювання, та певною мірою, корекції [2, с. 96].

Як і кожна галузь педагогічної науки, яка розкриває теоретичні і практичні проблеми навчання, андрагогіка підпорядковується основним принципам, які дають змогу їй належно функціонувати в системі післядипломної педагогічної освіти. Серед них:

1.Пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність тих, хто навчається, є основним видом навчальної роботи дорослих учнів. Під самостійною діяльністю розуміємо самостійну організацію тими, хто навчається, процесу свого навчання.

2.Принцип спільної діяльності, що забезпечує єдність діяльності тих, хто навчається, з тими, хто навчає, а також з іншими, які навчаються, щодо планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання.

3.Принцип опори на досвід того, хто навчається, згідно з яким досвід того, хто навчається, використовується як одне з джерел навчання самого слухача та його колег.

4.Індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожен, хто навчається, спільно з тим, хто навчає, а в деяких випадках і з іншими курсантами, створює індивідуальну програму навчання, що орієнтована на конкретні освітні потреби й цілі навчання та враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні й когнітивні особливості того, хто навчається.

5.Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання та оцінювання його результатів.

6.Контекстність навчання спрямована на визначення конкретних, життєво важливих для того, хто навчається, цілей, орієнтованих на виконання ними соціальних ролей або вдосконалення особистості з урахуванням умов професійної, соціальної, побутової діяльності.

7.Принцип актуалізації результатів навчання. Передбачає невідкладне застосування на практиці набутих дорослим учнем знань, умінь, навичок, якостей.

8.Принцип елективності навчання. Означає надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, місця навчання, оцінювання результатів навчання.

9.Принцип розвитку освітніх потреб. Згідно з цим принципом, по-перше, результати навчання оцінюються виявленням реального ступеня засвоєння навчального матеріалу й визначенням того обсягу знань, без засвоєння якого неможливе досягнення поставленої мети навчання; по-друге, процес навчання спрямовується на формування в тих, хто навчається, нових освітніх потреб, які конкретизуються після досягнення певної цілі навчання.

10. Принцип усвідомленості навчання. Означає усвідомлення тими, хто навчається, й тими, хто навчає, всіх параметрів процесу навчання і своїх дій щодо його організації [2, с. 111-112].

Істотна відмінність наведених принципів андрагогіки від загальновідомих педагогічних принципів полягає в тому, що вони визначають діяльність насамперед тих, хто навчається, тоді як педагогічні принципи головним чином регламентують діяльність того, хто навчає. Це настановляє на необхідність побудови освітнього процесу в системі післядипломної педагогічної освіти з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей курсантів.

У контексті андрагогічної ідеї слід розглядати диференціацію та індивідуалізацію в системі післядипломної педагогічної освіти, спиратися на професійний досвід фахівців, рейтингову систему оцінювання, модульний підхід до навчання, побудову навчального процесу не за предметним принципом, а на основі життєвої (професійної, виробничої) проблеми або ситуації та ін.

Звідси одна з найважливіших умов забезпечення результативності післядипломної педагогічної освіти – сприяння розвитку та збагаченню кожної особистості, тобто просування з однієї стадії розвитку на іншу шляхом створення сприятливого клімату, гуманної атмосфери в процесі навчання. Наявність атмосфери, що націлює на ефективне навчання, є одним з головних елементів андрагогічного планування освітнього процесу на відміну від традиційного навчання, де цим проблемам приділялася незначна увага.

Таким чином, у публікації доведено необхідність впровадження андрагогічного підходу у систему післядипломної освіти; розкрито потенціал основних положень освіти дорослих у зазначеному контексті. Звичайно, запропонований аналіз не вичерпує актуальних питань дослідженої проблеми. Поза увагою залишилися актуальні на сьогодні питання підготовки викладача з основами знань андрагогіки. Такі фахівці в подальшому можуть ефективно й надійно реалізувати андрагогічний підхід у процесі становлення і розвитку професійно-педагогічних кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Житомирська область /Ред. рада. вид.: В.Г. Кремень (гол) [та ін.]. – К.: Знання України, 2009. – 491с.
2. Змеев С.И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
3. Прийма С.М. Андрагогіка в системі наук про навчання і освіту людини: етапи становлення та перспективи розвитку / Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vipysku/9/statti/priyma.htm>
4. Олесницький М. Полный курс педагогики: руководство для занимающихся воспитанием и обучением. Вып. 1:

Теория воспитания /М. Олесницький. – 2-е изд. – К., 1985. – 341 с.

5. Змеев С.И. Тенденции развития наук об образовании в XXI веке / С.И. Змеев //Психологические и педагогические проблемы развития образования: Весник МГЛУ. – 2004. – Вып. – С. 89-100.

Даринский А.В. Кого и как включать в систему образования взрослых //Педагогіка. – 1995. – № 2. – С.